

طرح و دستورالعمل اجرایی انتخاب و آموزش زنان تسهیلگر توسعه روستایی و عشایری

دفتر توسعه فعالیت‌های
کشاورزی زنان روستایی و
عشایری
سحر اقدسی - فرزانه کاظمیان

۱۴۰۱

زنان روستایی و عشایری نزدیک به ۱۰ میلیون نفر جمعیت دارند که حدود ۶ میلیون نفر آنها در سنین هیجده سال به بالا قرار دارند. این گروه بالقوه مستعدکار و فعالیت هستند و از انگیزه بالایی برای ورود به عرصه کسب و کار برخوردارند.

اگر چه زنان روستایی و عشایری به عنوان یکی اعضای کشاورزی خانوادگی از دیر باز دوشادوش مردان در اقتصاد خانواده نقش آفرین بوده اند، اما در سالهای اخیر به دلیل مهاجرت فزاینده از روستا به شهر به ویژه مهاجرت مردان و جوانان، نقش زنان افزایش یافته است. مهاجرت از روستا به شهر در مراحل اول عمدتاً به صورت فردی انجام می شود و بیشتر، مردان در این مرحله در پی تحصیل و کسب و کار محل زندگی خود را ترک می کنند. زنان معمولاً آخرین افرادی هستند که از زادگاه خود جدا می شوند. وقتی زنان اقدام به ترک موطن کنند، مهاجرت به معنای واقعی اتفاق می افتد و به تدریج روستاها خالی از سکنه می شود. بنابراین با ایجاد انگیزه ماندن برای زنان، تا حدود زیادی می توان مانع از مهاجرت خانوادگی و جمعی شد و امید باز گشت به روستا را در مردان نیز تقویت کرد. این امر نیازمند برنامه هایی برای توسعه جوامع محلی و فراهم کردن زمینه مشارکت زنان در فرایند برنامه ریزی و اجراست.

مبنای این برنامه ریزی تاکید بر ظرفیتهای درونی و اعتماد به منابع انسانی، مادی و فیزیکی در مناطق روستایی و عشایری است. از این رو نقش دولت، تسهیلگری و کمک به جوامع محلی برای کشف و شناسایی ظرفیتهای و امکانات موجود و بهره برداری از آنها است. تربیت تسهیلگران محلی بهترین راهکار برای دستیابی به این اهداف است. تسهیلگران محلی توسط خود مردم انتخاب می شوند، آموزش می بینند و از طریق جلب مشارکت مردم برای رفع محدودیتهای و ایجاد فرصتهای رشد و توسعه تلاش می کنند. نقش دولت کمک به انجام درست فرایند انتخاب، آموزش و توانمندسازی تسهیلگران و بهره گیری از این ظرفیت برای اجرای برنامه های توسعه است.

امروزه بسیاری از صاحب نظران معتقدند زنان افراد نیازمندی نیستند که تنها از مواهب توسعه بهره مند شوند، بلکه زنان روستایی و عشایری گروهی محسوب می شوند که می توانند به روند توسعه کمک کنند و دستیابی به اهداف آن را میسر نمایند. تسهیلگران محلی در این مسیر نقش بسزایی دارند. از این رو با چشم انداز هر روستا یک تسهیلگر، می توان به توسعه پایدار ملی امیدوار بود.

معرفی طرح انتخاب و آموزش زنان تسهیل گر توسعه روستایی و عشایری

چنانکه گفته شد زنان روستایی و عشایری از دیرباز دوشادوش مردان در فعالیتهای اقتصادی مشارکت داشته اند. اما از آنجا که فعالیت زنان در بخش غیررسمی اقتصاد انجام می شود و کار آنها به اصطلاح در گروه کارکنان خانوادگی و بدون مزد و درآمد ریالی قرار می گیرد، از نظر دسترسی به منابع و امکانات آموزشی، مالی و فرصت های موجود در سیستم دولتی، غیر دولتی و محلی دچار محدودیت هستند. تسهیلگران محلی به عنوان نماینده مردم و رابط آنها با سازمانهای دولتی و غیر دولتی از یک طرف منابع و امکانات موجود را به سمت توسعه جوامع محلی سوق می دهند و از سوی دیگر نیازها، ظرفیتهای و پتانسیلهای جامعه محلی را به برنامه ریزان منعکس می کنند. در واقع زنان روستایی و عشایری فردی را که مورد اعتماد و وثوق آن ها است و از مقبولیت اجتماعی بیشتری برخوردار است، فردی را که فکر می کنند به منافع آنها می اندیشد و می تواند در تسهیل کارها به آنها کمک کند به عنوان تسهیلگر انتخاب می کنند. زنان تسهیلگر روستایی و عشایری در فرایند برگزاری یک انتخابات محلی معرفی می شوند و توسط جهاد کشاورزی استان کارت تسهیلگری دریافت می کنند.

تسهیلگران از طریق برنامه های آموزشی مختلف با نقش و وظیفه خود آشنا می شوند. آموزشهای تسهیلگری مشتمل بر دو نوع است:

۱. آموزشهای عمومی که عمدتاً به دنبال تقویت اعتماد به نفس، مشارکت جویی و توسعه اجتماعی است. از طریق این آموزشها احساس مسئولیت اجتماعی افراد تقویت می شود و شرایط برای تقویت سرمایه اجتماعی و انجام کارهای گروهی فراهم می شود.

۲. آموزشهای فنی- مهارتی که بر اساس ظرفیتهای و امکانات موجود در جوامع محلی و نیاز سنجی های آموزشی انجام می شود. (وزارت جهاد کشاورزی از ظرفیت بالایی برای ارائه برنامه های آموزشی در بخش کشاورزی برخوردار است)

تجربه نشان داده است حضور تسهیلگران محلی در فعالسازی جوامع محلی، بالابردن مشارکت آنها و تلاش برای تغییر و بهبود وضع معیشت آنها نقش بسیار موثری داشته است. مشارکت زنان و احتمال موفقیت پروژه ها و برنامه ها در جاهایی که تسهیلگر محلی دارند به مراتب بیشتر از روستاها و مناطق عشایری است که فاقد تسهیلگر محلی هستند.

لازم به توضیح است، تسهیلگران محلی به تدریج از طریق توانمندیهایی که کسب می کنند، در کلیه امور روستا مانند امور بهداشتی، آموزشی و ... مشارکت می کنند و زمینه توسعه یکپارچه جوامع محلی را مهیا می نمایند. بنابراین این طرح که معروف به طرح تسهیلگران است، نقطه ورود سازمان های دولتی و غیر دولتی و محور توسعه روستا و مناطق عشایری است.

ضرورت اجرای طرح

- لزوم واگذاری امور به مردم و جوامع محلی (اصل ۴۴ قانون اساسی)
- شناسایی و بهره گیری از توانمندی ها و ظرفیت های جوامع محلی
- تسهیل مشارکت مردم در فرایند برنامه ریزی و اجرا
- زمینه سازی توسعه اجتماعی به عنوان مبنای توسعه اقتصادی

• هدف اصلی طرح

ارتقای توانمندیهای زنان روستایی و عشایری و افزایش مشارکت آنها برای توسعه اقتصاد محلی، منطقه ای و ملی

• اهداف اختصاصی طرح

- شناسایی و به فعلیت در آوردن پتانسیل های موجود در روستا
- کمک به شکل گیری تشکلهای محلی مانند صندوق های خرد زنان
- گسترش مشارکت زنان روستایی و عشایری در فعالیت های اجتماعی و اقتصادی
- ایجاد ارتباط دو سویه بین کارگزاران دولتی و زنان روستایی و عشایری
- گسترش اشتغال و افزایش درآمد جوامع محلی

دستورالعمل اجرایی طرح

برای اجرای طرح انتخاب، آموزش و ساماندهی تسهیلاتگران روستایی و عشایری یا طرح تسهیلاتگران چند مرحله به شرح ذیل پیش بینی شده است:

مرحله اول : زمینه یابی

این طرح در کلیه مناطق عشایری و روستاهایی که جمعیت بالای ۵۰ خانوار دارد اجرا می شود. از این رو در مرحله اول تعداد روستاهای بالای ۵۰ خانوار شناسایی می شود.

مرحله دوم: زمینه سازی

در این مرحله جلسه توجیهی با شورای روستا و عشایر و معتمدین محلی برگزار می شود. در صورت موافقت این گروه، جلسه بعدی با حضور زنان روستایی و عشایری برگزار خواهد شد. در این جلسه به نقش زنان روستایی در امور خانه و خانواده، تربیت فرزندان، تولید و فرآوری محصولات کشاورزی، امور عمومی روستا و ... اشاره می گردد. - ضرورت اجرای طرح، اهداف و اثرات احتمالی آن بیان می شود.

- از اعضای شورا برای اجرای شایسته طرح و موفقیت تسهیلگر در انجام وظایف، درخواست همکاری و حمایت می شود.

- با زنان روستایی و عشایری جلسه برگزار می شود.

- برگزاری این جلسه از طریق شورای روستا و... به اطلاع اهالی می رسد.

- جلسه در اماکن عمومی نظیر مدرسه، حسینیه و... برگزار می شود.

مرحله سوم: انتخاب تسهیلگر (رای گیری)

در این مرحله از طریق فراخوان عمومی در روستا یا منطقه عشایری از کلیه زنان ساکن دعوت می شود در حسینیه یا محل مناسبی جمع شوند، سپس ملزومات رای گیری که از قبل فراهم شده است، برای جمع آوری آرای زنان مهیا می شود. تعدادی از حاضرین کاندیدا می شوند و افراد رای خود را به صندوق می ریزند. در پایان، آرای صندوق شمارش می شود و فردی که بالاترین رای را داشته باشد به عنوان تسهیلگر انتخاب و معرفی می شود.

• در جلسه انتخاب تسهیلگر حتما به نکات زیر توجه شود.

شروع گفتگو با زنان روستایی با بیان موارد زیر آغاز می گردد:

معرفی خودمان که از کجا آمده ایم و از کدام اداره هستیم.

در مقدمه ای کوتاه، هدف از برگزاری جلسه را بیان می کنیم.

سپس سئوالاتی مانند موارد زیر مطرح می شود:

دقت کنیم سوالات در فضای دوستانه و به شیوه مصاحبه نیمه ساختاری مطرح شود. (گفتگویی که درون آن

یکسری سوالات غیر مستقیم مطرح می گردد و پاسخ داده می شود)

۱. روستای شما چقدر جمعیت دارد؟

۲. زنان این روستا چه کارهایی انجام می دهند؟

۳. آیا در چند سال اخیر دوره های آموزشی داشتید؟ موضوعات دوره ها چه چیزهایی بوده است؟

۴. زنان این روستا چه فعالیت های گروهی یا دسته جمعی انجام داده اند؟

۵. چه کسی و یا کسانی بیشترین نقش را در این فعالیت گروهی داشته اند؟ (شناسایی زنان پیشرو و فعال روستا)

۶. چگونه می توانید با همکاری هم و برای بهبود وضعیت خود و روستای تان کارهای بیشتر و موثرتری انجام دهید؟

۷. فکر می کنید حضور یک نماینده (تسهیل گر) از بین خودتان باعث مشارکت بیشتر بین شما زنان روستایی خواهد شد؟ در صورتیکه جواب سؤال بالا مثبت باشد، می پرسیم:

۸. به نظر شما این نماینده (تسهیل گر) چه ویژگی و خصوصیتی باید داشته باشد؟

روی این سؤال تأکید شود تا زنان روستایی ویژگی ها را با دقت بیان کنند.
(ویژگی های فردی نظیر: صبوری، قابل اعتماد بودن، راز داری و..... و قابلیت های حرفه ای
تسهیلگر نظیر سواد، روابط عمومی بالا، کارآفرین و.....)

مرحله چهارم: صدور کارت شناسایی

پس از انتخاب تسهیلگر، مدیریت هماهنگی ترویج استان اقدام به صدور کارت تسهیلگری برای یکایک تسهیلگران منتخب می نماید.

مرحله پنجم: آموزش زنان تسهیلگر روستایی و عشایری

توسعه توانمندیهای زنان در ابعاد مختلف اجتماعی و اقتصادی شرط لازم برای توسعه پایدار است. با توجه به نقشهای چند گانه زنان، سرمایه گذاری در آموزش آنها، بسیار حایز اهمیت است. اهم آموزشهای مورد نیاز برای تسهیلگران در جدول ذیل می آید.

لازم به توضیح است آموزشها به صورت مستمر و بر مبنای نیازهای گروه مخاطب انجام می شود. تسهیلگران نیز مطالبی را که آموزش دیده اند به سایر روستاییان و عشایر منتقل می نمایند. وزارت جهاد کشاورزی در زمینه آموزش های تخصصی حوزه کشاورزی از ظرفیت بسیار بالایی برخوردار است. ارتباط تسهیلگران با محققان، مروجان و کارشناسان تخصصی زمینه مساعدی برای بهره مندی جامعه روستایی و عشایری از دانش و فنون نوین فراهم می کند و این امر به نوبه خود موجب توسعه اشتغال و معرفی کسب و کارهای جدید می شود.

• شیوه اجرایی آموزش تسهیلگران

در اولین جلسه آموزشی بعد از انتخاب تسهیلگران، نقش و فعالیت تسهیلگر مطرح می شود.
در این جلسه ابتدا نقش تسهیلگر از خودشان پرسیده می شود.

سپس به موارد زیر به عنوان **نقش تسهیلگر** اشاره می شود:

- جلب مشارکت افراد و اعتماد سازی
- هماهنگی در اجرای کارهای گروهی
- تسهیل در روند اجرای پروژه های مرتبط با زنان
- تشویق و ترغیب زنان روستایی و عشایری به مسئولیت پذیری در اجرای طرح ها
- در ادامه فعالیت هایی که تسهیلگر می تواند انجام دهد پرسیده می شود.
- سپس به موارد زیر به عنوان فعالیت های تسهیلگر اشاره می شود:
- مسئله یابی، نیازسنجی، ارائه راه حل و اقدام جهت حل مسئله با مشارکت سایر زنان
- کسب شناخت کلی نسبت به وضعیت و پتانسیل های روستا
- ارتباط با سایر ارگانها
- همکاری در ایجاد صندوق اعتبارات خرد

- برگزاری جلسات با زنان روستایی در خصوص شناسایی پتانسیل های کاری و نحوه استفاده از آن برای راه اندازی کسب و کارهایی برای زنان با مشارکت آن ها
- شناسایی زنان کار آفرین و فعال اقتصادی به منظور بهره گیری از تجارب آنان
- ارتباط با تسهیلمان روستاهای همجوار به منظور تبادل تجربیات
- برگزاری جلسات منظم و مستمر با زنان روستایی به ویژه افراد با تجربه و سالمند جهت بهره گیری از دانش بومی
- بررسی و تلفیق دانش بومی و دانش روز با کمک کارشناسان
- احداث مزارع نمایشی پس از گذراندن آموزش های تخصصی برای انتقال تجارب به سایر زنان روستایی
- جلب حمایت و جذب امکانات و منابع مالی از سازمان های موثر در روستاها و جوامع محلی جهت اجرای پروژه ها
- آموزش های کشاورزی به زنان روستایی (با توجه به آموزش هایی که گذرانده است).

آموزش مستمر تسهیلمان از اهمیت ویژه ای برخوردار است که آموزش های متعدد و متنوع مورد نیاز در ایفای نقش تسهیلمروری لازم و موثر می باشد. این آموزش ها در قالب موارد زیر انجام می شود:

مدت دوره	سر فصل های آموزشی	عناوین دوره های آموزشی	ردیف
۳ روز	• مفهوم مشارکت و انواع آن • تعریف تسهیلمروری و تسهیلمر • ویژگیهای تسهیلمر • نیازسنجی به شیوه مشارکتی • روش حل مسئله به شیوه مشارکتی	مشارکت و تسهیلمروری	۱
۲ روز	• ضرورت ایجاد تشکل های محلی • معرفی تشکل های مختلف محلی (تعاونی ، صندوق اعتبارات خرد و ...) • آشنایی با فرایند تشکیل و ساز و کار صندوق های اعتبارات خرد	ایجاد و تشکیل صندوق اعتبارات خرد	۲
۳ روز	• کارآفرینی و خلاقیت • بازاریابی و بازار رسانی و زنجیره ارزش • تدوین طرح کسب و کار	کسب و کار و کار آفرینی	۳
۱ روز	آشنایی با بیمه اجتماعی و مزایای آن	بیمه اجتماعی روستایی	۴
در طول سال	آموزش ها با تاکید بر تولید محصول سالم برای بهبود معیشت و توسعه پایدار کشاورزی در چارچوب برنامه ها و سیاست های وزارت جهادکشاورزی و بر اساس شرایط اقلیمی هر منطقه	آموزش های مهارتی کشاورزی	۵

نکته : آموزش های فوق در قالب کارگاه آموزشی و به صورت مشارکتی اجرا می شود.

مرحله ششم: حمایت از تسهیلگران

از آنجایی که تسهیلگران، منتخبان زنان روستایی و از نیروهای مردمی هستند و حقوق و دستمزدی دریافت نمی کنند بنابراین ایجاد انگیزه برای ادامه همکاری آن ها لازم و ضروری است. بنابراین حمایت تسهیلگران در قالب فعالیت های زیر صورت می گیرد.

- ثبت مشخصات تسهیلگران در سامانه جامع اطلاعات و مدیریت داده های کشاورزی (آمار تسهیلگران استان فقط بر مبنای تعداد تسهیلگران ثبت شده در سامانه می باشد)
- اولویت دادن به تسهیلگران برای شرکت در دوره های آموزشی
- مشارکت تسهیلگران در اجرای طرحها و پروژه ها
- فراهم آوردن زمینه های لازم جهت بیمه حوادث و کارت شناسایی تسهیلگران
- ایجاد شرایط لازم جهت شرکت تسهیلگران در بازدیدهای استانی و خارج از استان
- فراهم آوردن زمینه های لازم جهت ایجاد مزارع الگویی و ترویجی کشاورزی توسط تسهیلگران

مرحله ششم: پایش و نظارت طرح

با توجه به نقش موثر تسهیلگران در برنامه ریزی و توسعه جوامع محلی، موضوع پایش مستمر طرح بسیار حایز اهمیت است. پایش طرح به موازات اجرای آن توسط کارشناسان و با مشارکت بخش خصوصی از طریق چک لیستهایی که تهیه شده است، انجام می شود.